MAKRONÓM INTÉZET

Végveszélyben Európa versenyképessége

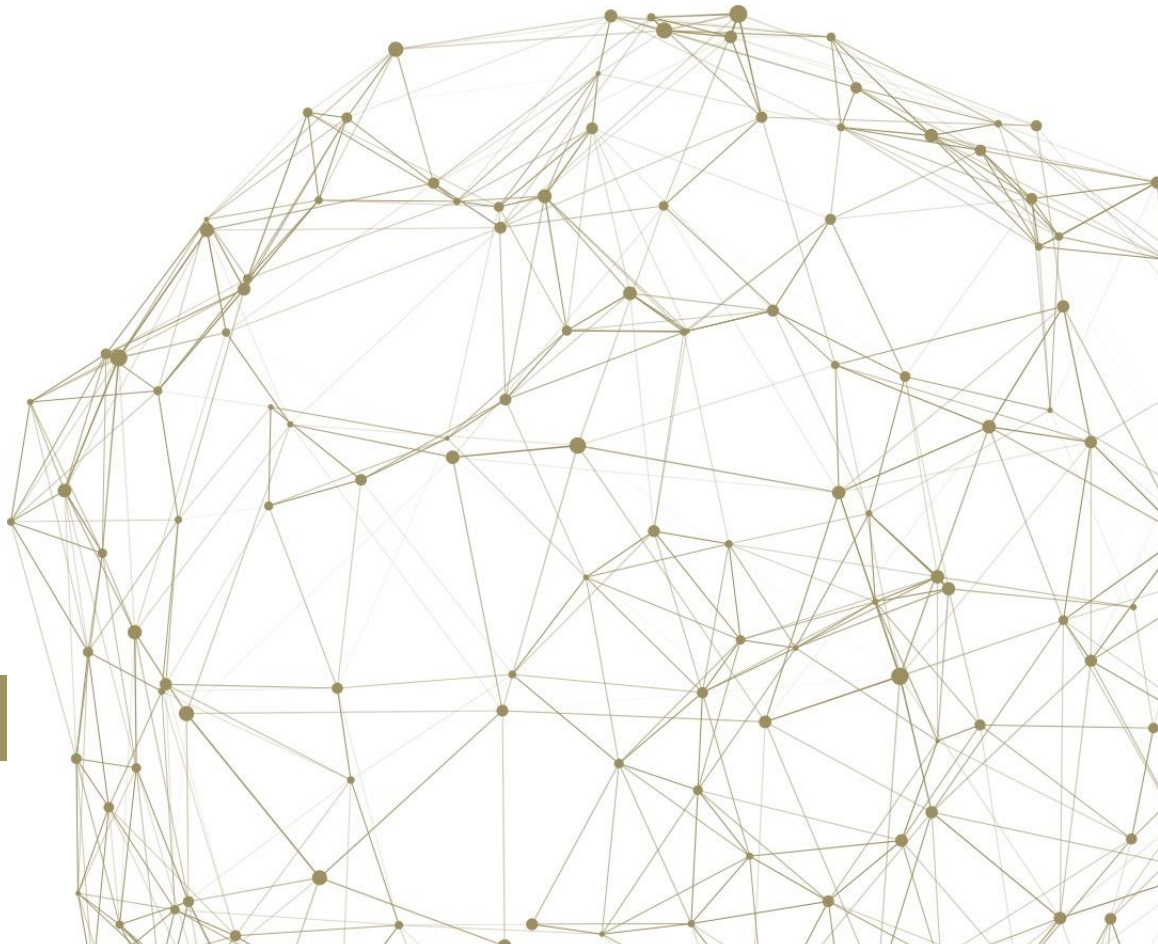

2023.03.21.

Európa és az európai gazdaság súlyos kihívásokkal néznek szembe. Az öreg kontinens eddig a kölcsönös globális függésre alapozta növekedési modelljét: a katonai védelmet az Egyesült Államokra bízta, az exportorientált gazdasági növekedését az ázsiai piacok növekedésére építette, a versenyképes ipari termelést pedig az olcsó orosz energiahordozók és nyersanyagok alapozták meg. A modell működését biztosító Kelet és Nyugat közötti egyensúly azonban felborult. Fény derült az eddigi védelmi ráfordítások elégtelenségére, a globális ellátási láncok sérülékenységére, a korlátozottan helyettesíthető orosz nyersanyagról való önkéntes lemondással pedig Európa jóval drágább energiaforrások vásárlására kötelezte el magát. Ezen események együttesen veszélyeztetik nem csak az európai ipart, versenyképességet, de az EU stratégiai szuverenitását is.

1. Geopolitikai konfliktusok és blokkosodás

A geopolitikai konfliktusok kiéleződésével a blokkosodás fenyegető árnya kezd testet ölteni a világban. A gazdasági érdekeket elkezdték felülírni a politikai-ideológiai elvek, aminek következtében a termelés egyre nagyobb része fog áttelepülni „barátnak vélt" országokba vagy az anyavállalathoz földrajzilag közelebb fekvő államokba. Mivel az ellátási láncok szerves egységet alkotnak, szétválasztásuk súlyos anyagi terhet ró a vállalatokra, tovább fűtve az inflációt. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank friss tanulmánya szerint **a blokkosodás miatt bekövetkező „friend-shoring", vagyis a nemzetek között a globális gazdasági integráció helyett a „hasonló értékeket valló" országokra redukálódó gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok a globális GDP akár 4,6 százalékának megfelelő reál-GDP-veszteséget is okozhat középtávon.**

2. Magas energiaárak és zöld átállás

A korábbinál jóval magasabb energiaárak miatt az EU versenyképességi hátránya tovább erősödik, különösen az Egyesült Államokkal szemben. Az energiaintenzív ipari ágazatokban a végfogyasztói energiaárat döntően a termékár, tehát a földgáz és a villamos energia nagykereskedelmi (tőzsdei) ára határozza meg, amely mellett a szén-dioxid-kvótaköltség képez jelentős súlyú versenyképességi tényezőt.

Az energiaválság, valamint az orosz–ukrán háború hatására kialakult geopolitikai változások eredményeként az európai tőzsdei gázárat az elsődleges importforrássá váló cseppfolyósított földgáz (LNG) ára határozza meg, amely az amerikai Henry Hub tőzsdei árhoz igazodik. Az európai tőzsdei földgázár legalacsonyabb elméleti értékét pedig a Henry Hub ár és az amerikai gáz Európába történő juttatásával járó költségek (cseppfolyósítás, szállítás, visszagázosítás) összege jelöli ki, amely 15–20 EUR/MWh-s áthidalhatatlan különbséget, európai felárat eredményez. Jelenleg a fundamentális különbségeken felül az árat terhelő kereskedelmi profit megugrásának hatására Európában a nagykereskedelmi gázár az amerikainak 5–6-szorosa. Európa tehát a nagykereskedelmi földgázár tekintetében rövid- és középtávon ledolgozhatatlan versenyhátrányba került az Egyesült Államokkal szemben.

A villamos energia nagykereskedelmi árának tekintetében Európában egyedül a skandináv régió (Nordpool) versenyképes az USA-val szemben. Az európai ipar központjában, Németországban ugyanakkor 2022-ben az amerikait háromszorosan meghaladó villamosenergia-ár volt jellemző, amely különbség a 2023 elején bekövetkező áresést követően sem csökkent.

Az Európában működő energiaintenzív vállalatok tehát a nagykereskedelmi energiaárakban meglévő drasztikus különbség miatt jelentős, rövid- és középtávon áthidalhatatlan versenyhátrányban vannak USA-ban működő versenytársaikkal szemben, amely különbséget a szén-dioxid-kvótarendszerek közti különbségek tovább növelnek.

Az orosz szállítások drámai csökkenésével szemben az EU LNG-importja a harmadik negyedévben elképesztő mértékben, 89 százalékkal - 32 milliárd köbméterrel - nőtt. A 2022-es év nagy részében az európai gázcsomópontok felárat fizettek az ázsiai piacokhoz képest, ami erősen ösztönözte az LNG-szállítmányok Európába küldését. A növekedés nagy része az USA-ból érkező nagyobb mennyiségeknek köszönhető. A 2022 január-novemberére vonatkozó ideiglenes adatok szerint az EU Egyesült Államokból származó LNG-behozatala 52 milliárd köbméter volt, szemben a 2021 egészére vonatkozó 22 milliárd köbméterrel. Mivel a cseppfolyósított – és ezen belül is az amerikai – földgáz részaránya minden jel szerint a jövőben tovább növekszik az európai földgázimportban, érdemes megvizsgálni, ez milyen többletköltségekkel fog járni kontinensünk gazdaságai számára.

A TTF és Henry Hub ár közti különbség két részből tevődik össze: az indokolt költségekből, valamint a kereskedelmi profitból. A két ár közti indokolt különbség az USA-ban kitermelt földgáz európai csővezetékes gázhálózatba történő juttatásának, tehát a cseppfolyósítás, a hajón történő szállítás, valamint az LNG visszagázosításának a költségét jelenti. Ennek teljes értéke 2022–2023-as árszínvonalon mintegy 20–24 EUR/MWh, és ebből a változó költség 10–15 EUR/MWh-t tesz ki. Az árkülönbség fennmaradó része kereskedelmi profitként értelmezhető.

Az Európában és az USA-ban meghatározó nagykereskedelmi földgázár, valamint az amerikai földgáz Európába történő szállításának indokolt költsége

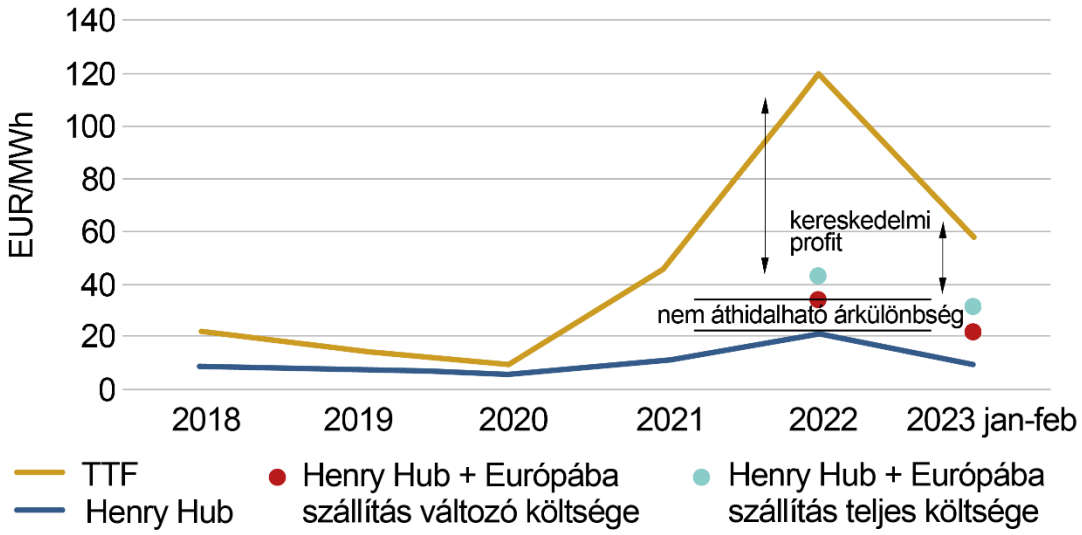

Forrás: EEX, EIA, Timera Energy, S&P Global Commodity, saját számítás

Az orosz fél által már a háborút megelőzően elindított gázszállítás-korlátozás, majd a kereskedelmi kapcsolatok megszakadását eredményező geopolitikai változások hatására Európa és Oroszország között a földgázszállítás marginálisra csökkent, így az LNG-import vált domináns földgázforrássá. Jelenleg az európai tőzsdei gázárat már az LNG-importár határozza meg, amely pedig az amerikai Henry Hub árhoz igazodik.

Európa legfejlettebb ipari országaiban, a legmagasabb energiaintenzitású ipari ágazatokban (például a fémkohászatban vagy a klóralkáli elektrolízisben) a földgáz és villamos energia beszerzési költségére, tehát a termék árára rakódó egyéb költségek (rendszerhasználati díj, megújulóenergia-támogatás, stb.) részaránya már az energiaválságot megelőzően is mindössze 10–15 százalék volt, a jelenlegi extrém energiaárak mellett pedig már csak 5–8 százalék.

A legnagyobb energiaintenzitású ipari ágazatokban jellemző kiskereskedelmi földgáz- és villamosenergia-ár Németországban 2023 februárjában

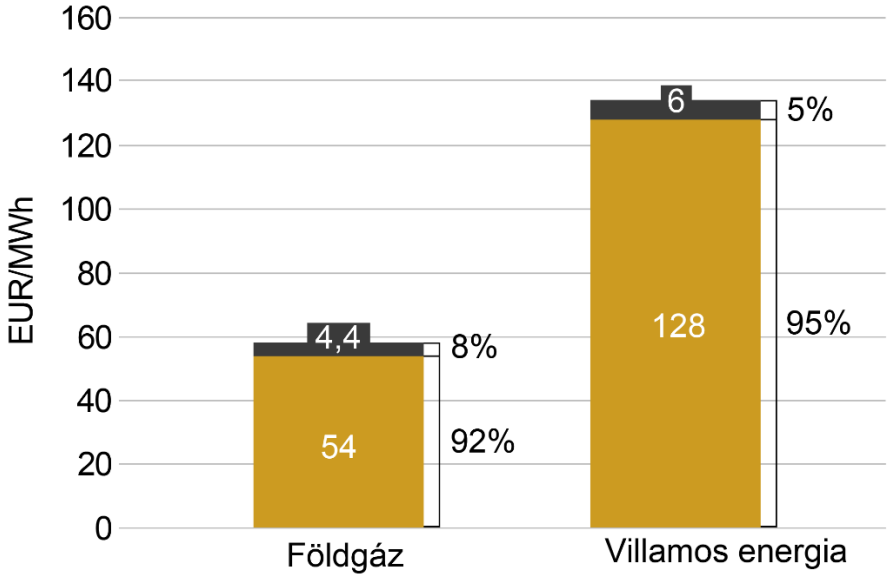

Forrás: EEX, BDEW, saját számítás

A többszörösére megugrott energiaárak miatt kialakult versenyhátrány már jól láthatóan megmutatkozik a különböző gazdaságok termelői árindexeinek alakulásában is, amiben Európa egyre inkább elmarad a többi fejlett gazdaságtól.

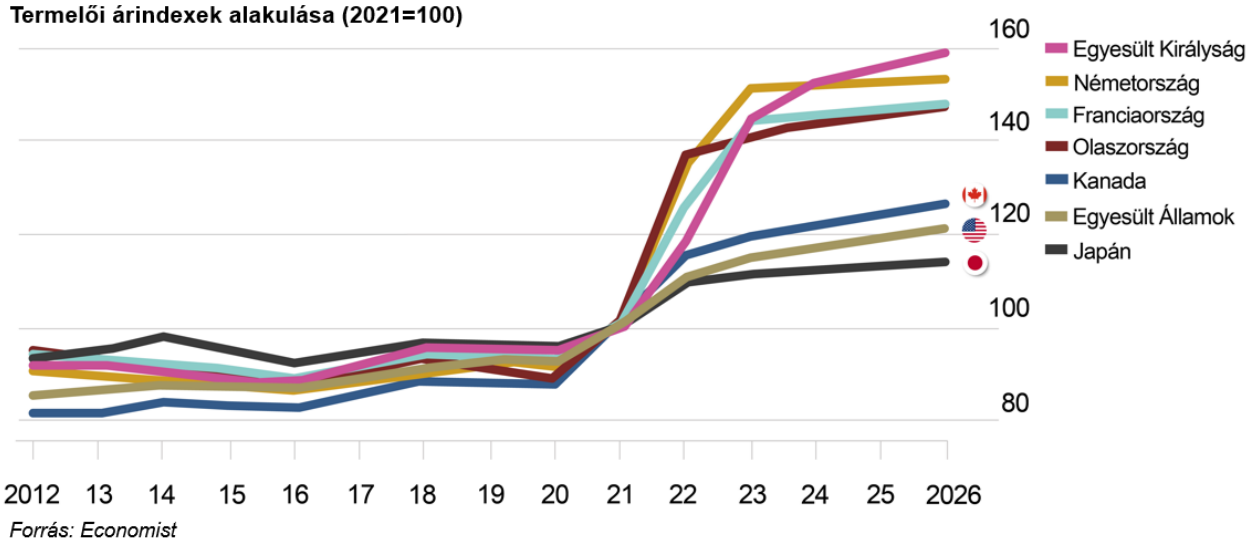

Forrás: Economist

Jelenleg az Európai Unió országai az energiaintenzív vállalataik „kiárazódásának” elkerülését az uniós szabályokkal összhangban álló támogatások révén segíthetik. A kormányok Európa-szerte

összesen 768 milliárd eurót különítettek el a háztartások és vállalatok energiaköltségeinek támogatására 2021 szeptembere és 2023 januárja között, azonban ez önmagában nem oldja meg a versenyhátrányt.

Számos európai szinten is meghatározó német nagyvállalat, köztük a Volkswagen és a BASF is jelezte, hogy amennyiben Európa nem tud versenyképes energiaellátási alternatívát kínálni, kénytelenek lesznek jobb esetben leállítani az új európai beruházásokat, rosszabb esetben pedig teljesen elhagyni a kontinenst.

Ha ez még nem lenne elég, **Washington a következő 10 évben legkevesebb 369 milliárd dollárt tervez a zöldtechnológiát alkalmazó iparágak támogatására fordítani az Inflációcsökkentési Törvény keretében, ami még vonzóbbá teszi a vállalatoknak, hogy a gyártást Európából áttelepítsék Amerikába.** Kína sem tétlenkedik a tiszta energiát hasznosító technológiák gyártásában és fejlesztésében: a távol-keleti nagyhatalom már most is a világ legnagyobb napelemgyártója, emellett piacvezető a szélenergia és a zöld átálláshoz elengedhetetlen elektromos jármű-akkumulátorok exportjában is. Kína mellett Japán, Dél-Korea és India is aktívan fejleszti kapacitásait.

A tömeggyártásban előállított tiszta energiát hasznosító technológiák és azok alkatrészeinek gyártási kapacitásának regionális megoszlása 2021-ben

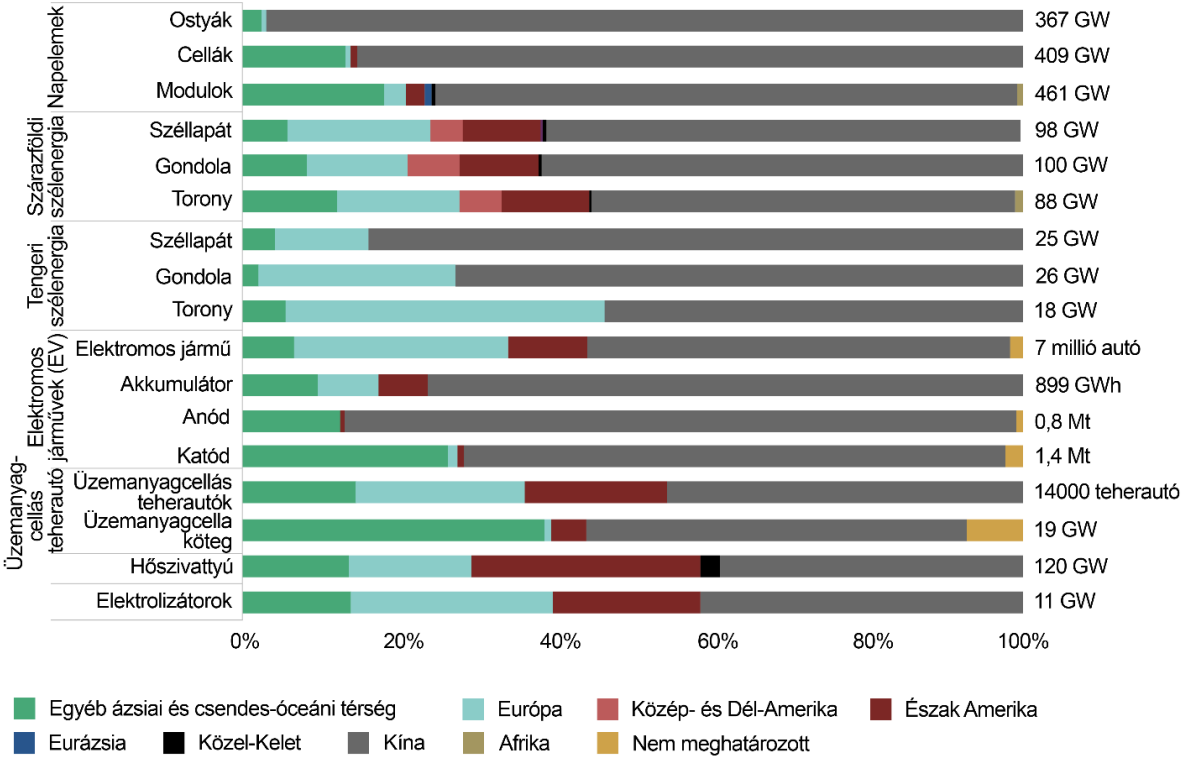

Forrás: IEA

MAKRONÓM INTÉZET

Kontinensünk leválása a fosszilis energiáról nem új trend, tekintve a már évekkel ezelőtt megfogalmazott európai klímacélokat, azonban ennek ütemezését és átgondolt, fokozatos végrehajtását teljesen felborította a háború és az arra válaszul hozott szankciók.

Nem szabad áltatni magunkat: ha tiszta Európát szeretnénk, az drágább. **A zöld átállás hosszabb távon könnyítheti Európa energetikai terheit, azonban zöld energiával termelni technológiaigényes és drága, ráadásul a zöldtechnológia iránti hirtelen megugrott kereslettel a**

kínálat már nem tud lépést tartani, és ezek együttesen egy úgynevezett „greenflation" jelenséghez vezetnek, vagyis strukturálisan megdrágítják a „jövő energiáját".

A greenflation folyamatát erősíti az tény is, hogy a Nemzetközi Megújuló Energia Ügynökség (IRENA) friss jelentése szerint a zöld átállásba történő tavalyi, rekordösszegű, 1 300 milliárd dolláros beruházás éves üteme sem elégséges ahhoz, hogy a világ elérje a 2030-as és 2050-es globális klímacélokat. A jelentés szerint ahhoz, hogy elérjük a kitűzött célokat, az éves beruházásoknak legalább meg kellene négyszereződniük 2021 és 2030 között, évente átlagosan 5 700 milliárd dollárra, 2031 és 2050 között pedig 3 700 milliárd dollárra globális szinten.

Az Európai Unió klímapolitikai célok által vezérelt energetikai stratégiájának végigvitele, tehát a dekarbonizáció hosszú távon, 10–20 éven belül – a skandináv régióhoz hasonlóan – jelentős mértékben lecsökkentheti az energiaárak különbségéből származó hátrányt, ugyanakkor az energiaintenzív tevékenységek elvándorlása azonnali kihívásként jelentkezik Európában, tehát már rövid távon is erőteljes beavatkozást tesz szükségessé.

Ha az európai ipar tisztább, de drágább, akkor meg kell védenünk azt. **A zöld átállás ugyanakkor önmagában nem mentesíti Európát a külső függőségektől és nem biztosítja stratégiai szuverenitását, ugyanis a szükséges nyersanyagok döntő részét Európán kívüli szereplők birtokolják.** A nemzetközi energiaügynökség szerint Kína ellenőrzi a globális nikkel, réz-, lítium- és kobaltfeldolgozás mintegy 35-70 százalékát, a ritkaföldfémek esetében pedig ez az arány közel 90 százalék. Amerika felől ráadásul egyre erősebb nyomás érkezik, hogy az EU kezdje el felszámolni kínai kapcsolatait. A nagy kérdés az, hogy mindez valójában kinek lesz előnyös.

3. Digitalizáció

Bár az akadémiai kutatások terén nem állunk rosszul, **Európa komoly lemaradásban van a csúcstechnológiák piacképes alkalmazásában és a digitalizáció nyújtotta előnyök kihasználásában**. Kontinensünk a teljes ipart lefedő tíz élvonalbeli technológiából nyolc esetében lemaradásban van: a McKinsey friss kutatása szerint a vizsgált európai nagyvállalatok 40 százalékkal lassabban növekednek, és 40 százalékkal kevesebbet költenek K+F-re a mintában szereplő amerikai társaikhoz képest. Ezen belül is elsősorban az IT szektor és a gyógyszeripar a felelős a növekedési lemaradás 60 százalékáért, a K+F lemaradásnak pedig a 75 százalékáért. A digitalizáció gyors és látványos felpörgetése nélkül a kettős átállás nem sikerülhet, ami már középtávon is tovább súlyosbítja versenyképességi hátrányunkat. Ennek érdekében a tagállamoknak a Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszközből, illetve az EU 7 éves költségvetésében allokált forrásokat minél előbb rendelkezésére kell bocsátani. Ez Európa stratégiai szuverenitása és versenyképessége szempontjából is kulcsfontosságú.

4. Konklúzió

Európának egyszerre kell megküzdenie a strukturálisan magasabb energiaárakkal, miközben az eddigi szabadkereskedelmi rendszerek a felbomlás jeleit mutatják és a világ az ideológiai blokkok kialakulása felé halad. Ez veszélyezteti piacainkat, ellátási láncainkat, miközben két, a technológiai versenyben riválisnak számító gazdasági térséggel, az Egyesült Államokkal és a Távol-Kelettel kell felvennünk a versenyt. Márpedig versenytársaink jelenleg sikeresebben ültetik át a tudást piacképes termékekbe, miközben földrajzi adottságaik miatt képesek megküzdeni a tervezettnél jóval gyorsabb zöld átállás buktatóival is.

A gazdaságpolitikának az a feladata, hogy ezekre a kihívásokra minél gyorsabban az európai versenyképességet és jólétet megőrző válaszokat adjon. A feladat összetett, mivel Európa eddig és ezután is a nyitottságból tud profitálni igazán, azonban, ha a kontinens lecsatlakozik Oroszországról és átáll a zöld technológiára, képesnek kell lennie megvédenie saját iparát a keletkező versenyhátrányoktól.